

VEJLEDNING I BEVARING AF
BYGNINGSKULTUREN I NYBORG BYKERNE

KLASSICISTISKE FACADER

Nyborg
KOMMUNE

INDHOLD

INDLEDNING	2
KLASSICISTISK ARV	3
<i>Barokken og Dronningegården i Kongegade</i>	3
<i>Slesvig-holstenske arkitekter på Fyn</i>	4
<i>Kunstakademiet og klassicismen</i>	5
<i>C.F. Harsdorff og "københavnerskolen"</i>	5
NYBORGS KLASSICISME	7
<i>Nyborgs "knækkede hjørner"</i>	7
<i>Kort over klassicistiske huse i Nyborg bykerne</i>	7
<i>Klassicisme, senklassicisme og nyklassicisme</i>	9
<i>Klassicisme</i>	9
<i>Senklassicisme</i>	10
<i>Nyklassicisme</i>	11
KLASSICISTISKE STILTRÆK	13
<i>Nørregade 1, Rasmus Møllers Gård</i>	13
<i>Kongegade 12, Johan Jacob Enckes Gård</i>	16
SENKLASSICISTISKE STILTRÆK	17
<i>Senklassicistiske stiltræk i Slotsgade 13</i>	17
<i>Senklassicistiske stiltræk i Skippergade</i>	19
NYKLASSICISTISKE STILTRÆK	21
<i>Arkitekt August Coldings nyklassicisme og nybarok</i>	21
<i>Nyklassicisme i Stendamsgade 9</i>	23
<i>Nyklassicisme i Nørrevoldgade 58</i>	25

INDLEDNING

Vejledningen vedrørende klassicistiske facader i Nyborg bykerne har flere formål:

- At fortælle om klassicismens tilstedeværelse i Danmark, før den kom til Nyborg.
- At fortælle om klassicismens tilstedeværelse og udtryksformer i Nyborg.
- At fortælle om væsentlige, klassicistiske stiltræk i Nyborg og deres tilknytning til den græsk-romerske kulturarv.
- At understøtte og supplere den digitale bygningsregistrant, hvor samtlige forhuse i Nyborg bykerne er beskrevet i tekst og billeder.

Der er udarbejdet fire vejledninger: Den første er til det enkelte hus – DIT HUS, de tre andre er beskrivelser af de vigtigste arkitekturperioder i Nyborg bykerne, KLASSICISTISKE FACADER, HISTORICISTISKE FACADER og MODERNISTISKE FACADER.

Den digitale bygningsregistrant udgør det centrale udgangspunkt for alle vejledningerne og er introduceret i DIT HUS på side 4-5.

Vejledningerne adresserer husene i Nyborg bykerne med råd om, hvordan de bedst vedligeholdes og renoveres i overensstemmelse med bevaringsværdierne.

De henvender sig til dig som husejer eller håndværker, men også til politikere, kommunale sagsbehandlere, ejendomsmæglere og interesserede borgere, hvor de skal lette arbejde og kommunikation mellem alle parter.

Vejledningerne kan findes på den digitale Kulturarvsmasterplan på Nyborg Kommunes hjemmeside, desuden også i trykt udgave på Nyborg Lokalhistorisk Arkiv og i Teknik, Miljø og Erhverv, Nyborg Kommune.

KLASSICISTISK ARV

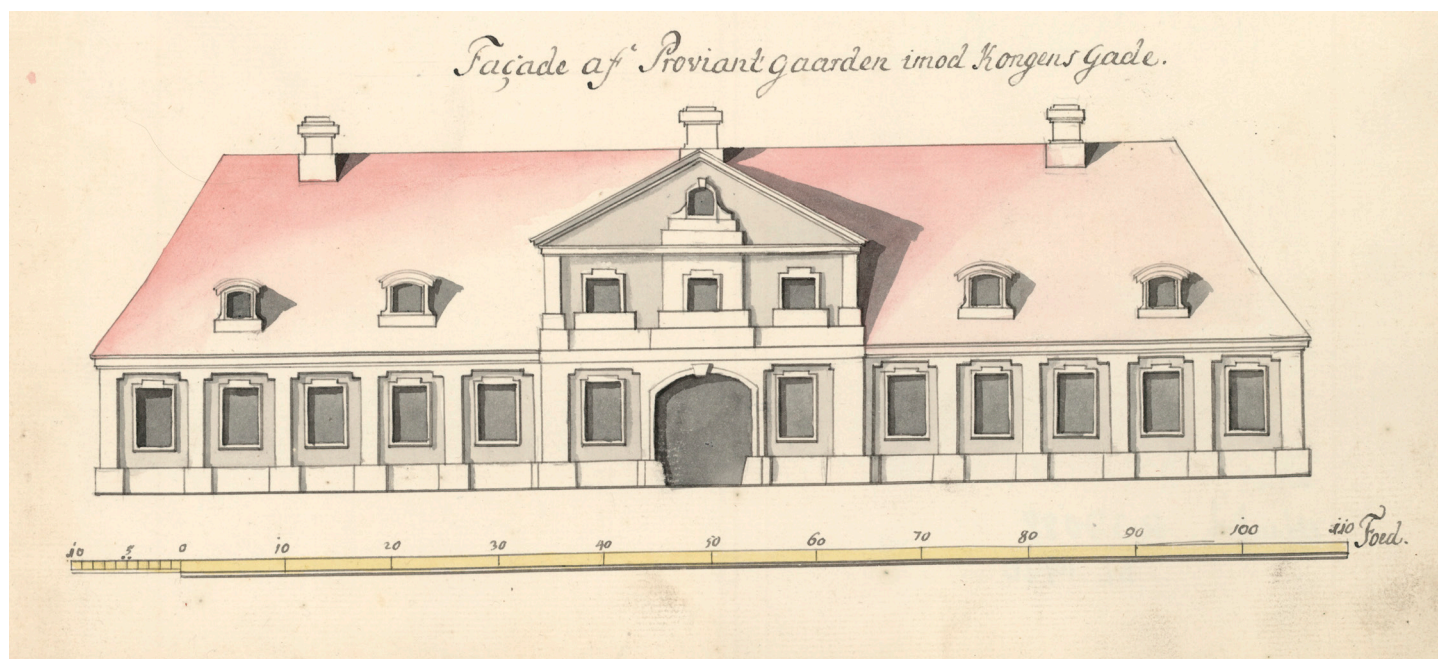
Barokken og Dronningegården i Kongegade

Enevældens indførelse 1660 indledte en stadig samling af både magt og funktioner i residensstaden København. Allerede Fredrik 2. og Christian 4. havde haft hofbygmestre til det kongelige byggeri, men efter 1660 fik hof- eller generalbygmestrene også myndighed til at kontrollere alt andet offentligt byggeri. En af disse var Laurits de Thurah (1706-1759), som blandt andet ombyggede sit eget gods Børglum Kloster i barok stil, og som i årene 1746-1749 udgav trebindsværket Den danske Vitruvius. Værket, som var inspireret af den britiske Vitruvius Britannicus (1715-1725), skulle kaste glans over riget og dets konge Christian 5. Det kom til at rumme i alt 283 tavler med stik af rigets mest seværdige arkitekturværker, både de kongelige og offentlige og en del af de fornemste private. Gennem sin fornemme udførelse kom Den danske Vitruvius til at inspirere mange arkitekter og bygmestre rundt om i riget.

En anden hofarkitekt, som fik betydelig indflydelse, var Nicolai Eigtved (1701-1754). Eigtveds karriere var typisk for den enkeltes muligheder under Enevælden. Eigtved var søn af en sjællandske fæstebonde, men kom

i gartnerlære og avancerede som 19-årig til gartner ved Frederiksberg Slotshave. Som 21-årig fik han lov til at rejse til udlandet, hvor turen gik til Dresden, der under August den Stærke var et centrum for kunst og kultur i Europa. Her blev han konduktør og løjtnant for hofarkitekten M. D. Pöppelmann, der bl.a. skabte det berømte Zwingerpalads. Efterfølgende fik Eigtved ansættelse i den danske hær og penge til en treårig dannelsesrejse gennem Europa til Italien. Hjemme igen blev han som 34-årig udnævnt som kaptajn for Fortifikationen, siden hofbygmester, kirkeinspektør og oberst. Derpå overdrog kongen ham en række betydningsfulde opgave, mest kendt planlægningen af Frederiksstaden i København med de fire Amalienborgpalæer som højdepunktet.

Eigtved bragte den tyske rokokostil til Danmark, med sin lette og raffinerede arkitektur og flyvske ornamentik. I 1750 fik Eigtved til opgave at nybygge den kongelige ejendom Dronningegården, Kongegade 2 i Nyborg. Mod gaden er bygningen siden ombygget i to etager, men på gårdsidens stueetage ses stadig facadeopdelingen med ørelisener, som er så typisk for rokokostilen.

Dronningegården i Nyborg med en facade i rokokostil tegnet af Nicolai Eigtved omkring 1750. Kilde: Nationalmuseet.

Eigtved døde som 53-årig, men forinden, i 1750, tegnede han Dronningegården i Nyborg i rokokostil, således som det i dag kan opleves på gårdfacaden.

Slesvig-holstenske arkitekter på Fyn

Ved siden af København eksisterede der dog også endnu i 1700-tallet andre arkitekturmiljøer inden for Det danske Rige. I Jylland opstod der f.eks. i 1720'erne og -30'erne en særlig jysk barok, hvor tyske murermestre som Stallknecht, og Hödrich blev indkaldt til at genopbygge Viborg efter byens brand i 1726. En anden var Nicolai Hinrich Rieman, der for godsmagnaten Gerhard de Lichtenberg byggede herregårde og tårne med løgkupler i store dele af Østjylland. Det største og mest selvstændige arkitektmiljø fandtes i hertugdømmerne Slesvig og Holsten. Men de fleste slesvig-holstenske arkitekter var knyttet til arkitektmiljøet i Nordtyskland. Men enkelte af hertugdømmernes arkitekter fik også en karriere i Kongeriget. En af dem var Gottfried Rosenberg (1706-1776), der bl.a. var hofbygmester i Plön, hvor der under hertug Friedrich Carl udfoldede sig en hofkultur, der med hensyn til kunst og arkitektur, pomp og pragt, kunne måle sig med de ypperste i Europa, indtil hertugdømmet i 1761 blev indlemmet under den danske krone. Gottfried Rosenberg blev i 1760 udnævnt til landbygmester for Slesvig og Holsten, men fik samtidig en række opgaver i København, bl.a. flere palæer i Frederiksstaden. På Fyn tegnede han Margård ved Odense og lavede et udkast til en ombygning af Tranekær. Gottfried Rosenbergs

søn Georg Erdmann Rosenberg (1739-1788) fik derfor det meste af sit virke i Kongeriget, bl.a. de nye hovedbygninger på Juelsberg (1772 ff.) og Langesø (1774 ff.).

En elev af Gottfried Rosenberg var Georg Friedrich Tschierske (ca. 1740-1782). Tschierske var søn af hofgartneren i Plön og blev selv uddannet som både gartner og arkitekt. I 1757 blev Tschierske hofbygmester i Plön, men fulgte med Rosenberg til Kongeriget. Tschierske arbejdede som nævnt sammen med Georg Erdmann Rosenberg på Juelsberg og Langesø, og kom ret selvstændigt til at stå for Frederiksdal på Lolland, Lundsgård ved Kerteminde, Broløkke på Langeland samt ikke mindst Valdemar Slot, hvor Tschierske var mester for det fornemme anlæg med spejldam og tepavillon. Tschierske blev på den måde mere og mere fynbo, og i 1770 giftede han sig med Henrica Axel Lund i Odense og byggede eget hus, Overgade 66. Tschierskes enkle arkitektur med brug af pilastre og klassiske kapitæler var i høj grad påvirket af den nye stil, klassicismen. Fra 1771 stod han for opbygningen af hovedbygningen på Juelsberg, og her kom han i forbindelse med murermester Johan Jacob Encke i Nyborg. På den måde fik Tschierske indirekte betydning for Nyborgs arkitektur.

Juelsberg nordvest for Nyborg. Litografi efter tegning af Ferdinand Richardts 1854. Fra N.P. Stilling: *Danmarks Herregårde, Fyn og Langeland*, 2015, side 216.

Hovedbygningen set fra syd er opført i 1770'erne efter tegninger af G.D. Tschierske og med Johan Jacob Encke som murermester. I 1897 blev den halvrunde fronton erstattet af en lav balustrade.

Kunstakademiet og klassicismen

Det, der for alvor blev afgørende for arkitekturen i Det danske Rige, var oprettelsen af Det kongelige danske Kunstakademi i København 1754. Over hele Europa blev der i 1700-tallet oprettet kunstakademier, som skulle vise fyrstestaternes grad af civilisation og god smag. Det ældste kunstakademi, det franske, kan føre sine rødder tilbage til 1635, men i løbet af det næste århundrede steg antallet af kunstakademier i Europa fra 19 i 1720 til flere hundrede omkring 1790.

I 1754 fik kong Frederik 5. også sit kunstakademi, der fik til huse på Charlottenborg på Kongens Nytorv i København. Forinden eksisterede der fra 1740 et maler- og tegneakademi, fra 1744 kun som privat skole. I 1748 oprettedes Det kgl. Maler- og TegneAkademi under ledelse af Nicolai Eigtved. Dette akademi fik i 1753 overdraget noget af Charlottenborg, og blev endeligt i 1754 overtaget af Det Kongelige Danske Skildre-, Billedhugger- og BygningsAcademie i Kiøbenhavn, fortsat med Nicolai Eigtved som leder. Efter flere navneændringer kom det til at hedde Det kongelige danske Kunstakademi, i det følgende blot Kunstakademiet.

Formålet med oprettelsen af et kunstakademi var, at staten kunne blive selvforsynende med kvalificerede arkitekter. Men samtidig betød oprettelsen af Kunstakademiet, at den danske arkitektur blev centraliseret. Fra slutningen af 1700-tallet var det slut; nu blev det den arkitektoniske smag i København, der bestemte alt offentligt byggeri fra Altona til Trondhjem. Da Eigtved døde i 1754, stilede kong Frederik 5.'s betroede rådgivere, Bernstorff og Moltke højt og kaldte to af Frankrigs mest kendte kunstnere til København: Arkitekten Nicolas-Henri Jardin (1720-1799) skulle stå for den planlagte Frederikskirke (Marmorkirken) og blev i 1760 blev udnævnt til hofarkitekt efter de Thurah, mens billedhuggeren Jacques-Frédéric-Joseph Saly (1717-1776) blev leder af Kunstakademiet og skulle skabe rytterstatuen på Amalienborg Plads. Med Jardin og Saly kom klassicismen til Danmark, og i fællesskab fik de to franskmænd ført Kunstakademiet op på et internationalt niveau.

C.F. Harsdorff og ”københavnerskolen”

Klassicismen, der fik sit gennembrud omkring 1760-70, betød et opgør med fortiden. Efter barok og rokoko ville man back to basics og genskabe antikkens ædle og rene idealer, bl.a. inspireret af udgravningerne af Pompeji og Herculaneum. De mange nye kunstakademier betød, at de nye idealer kunne brede sig som en steppebrand. Men takket være Jardin og hans elever blev København et af Europas betydeligste centre for den nye stil på linje med Stockholm, Sct. Petersborg og Berlin. Man talte o. 1800 simpelthen om ”københavnerskolen”, die Kopenhagener Schule.

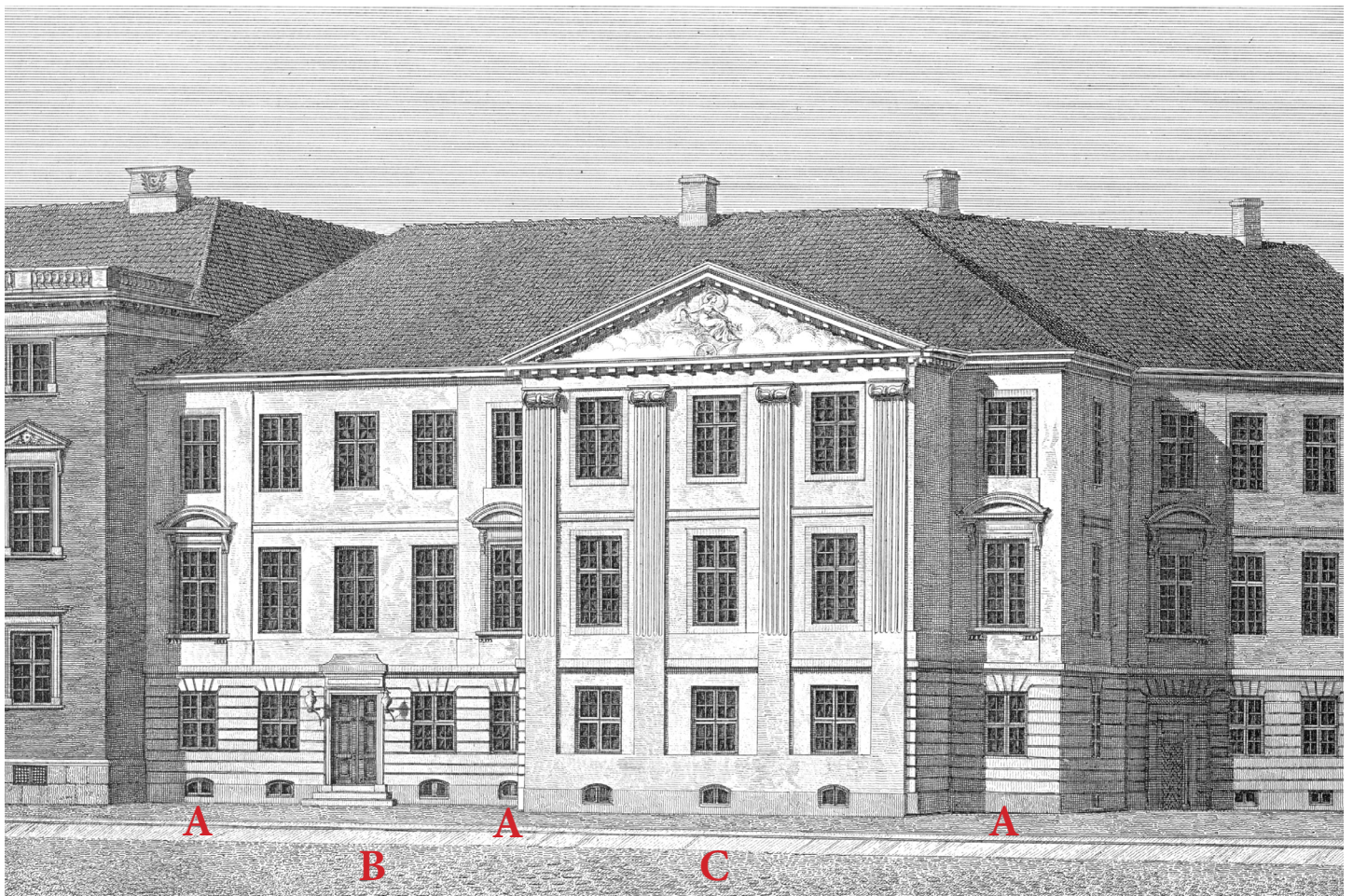
Jardin blev ganske vist i 1770 som franskmænd udrenset af Struensee, der stoppede byggeriet af Marmorkirken. Men som professor og hofbygmester blev han i 1771 afløst af sin mest begavede elev, Caspar Frederik Harsdorff (1735-1799). Harsdorff havde studeret fire år i Paris under tidens mest radikale arkitekter, Boullée og Ledoux. Harsdorff blev derfor forgangsmand for en eksperimenterende klassicisme, der gerne brød de gængse regler.

Den mest berømte af Harsdorffs elever blev Christian Frederik Hansen (1756-1845), der i 1785 blev udnævnt til landbygmester for Slesvig-Holsten. I de følgende år skabte han en række bygninger, landsteder og kirker, der vakte furore hos de mere traditionelt indstillede nordtyske arkitekter. Men der var ikke noget at gøre; nu var det København, der bestemte. Andre af Harsdorffs disciple, der fik betydning rundt om i riget, var fx Nicolai Abildgaard og Peter Meyn samt Joseph Chr. Lillie, der blev arkitekt i Lübeck, og Axel Bundsen, der blev arkitekt i Flensborg.

Harsdorff fik ikke bygget meget. Men et værk fik afgørende betydning: Hans eget hus på Kongens Nytorv lige ved Charlottenborg 1779-80. Meningen med huset var, at det skulle ”tjene til mønster for publikum i borgerhuses anlæg og indretning”. Og det blev det, for da en stor del af det indre København brændte i 1795, blev Harsdorffs hus efterlignet her og der og alle vegne af byens muremestre.

Vi ved ikke, om Nyborgs store bygmester efter brandene 1796 og 1797, Jacob Encke, som så mange håndværkere havde gået på Kunstakademiets byg-mesterlinje, eller om han blot var godt orienteret om tidens nyeste mode. I hvert fald genfinder vi inspirationen fra Harsdorffs hus

mange steder i byen, især i Enckes eget hus Kongegade 12 og Apoteket Kongegade 24. Parallelt med Encke byggede også bygmestre i andre danske byer nye huse i Harsdorffs stil, bl.a. Anders Kruuse i de østjyske byer og Hans Lang i Faaborg.

Facadeopstalt af Harsdorffs hus. Stik efter tegning af arkitekt C.V. Nielsen i N.L. Høyen: C.F. Hardorffs Værker. Hentet fra: Danmarks Arkitektur, Byens huse, Byens plan af Sys Hartmann og Villads Villadsen, 1979 s. 108.

Harsdorffs Hus er et virtuost eksempel på klassicisme i praksis. Bygningen er egentlig et dobbelthus med en sammenhængende facade, der overordnet består af tre dele, A, B og C (se facadetegningen ovenfor) hvor A med en særlig vinduesudformning optræder som yderfag i to facadekompositioner.

A+B+A til venstre er det mindste af de to huse med en facade på fem fag symmetrisk opbygget omkring en central hovedindgang og med underetagen markeret med vandrette fuger, såkaldte refendfuger.

Facadens yderfag (A) skiller sig ud fra de øvrige fag med et

vindue i mellemetagen omsluttet af profilerede indfatninger øverst afsluttet med en halvrund bue, en segmentfronton.

C+A til højre er det største af de to huse med et fremskudt midterparti på tre fag indrammet af pilastre, der afsluttes med joniske kapitæler, samt øverst afsluttet med en trekantgavl med tandsnitgesimser.

Til højre for midterpartiet optræder et facadefag (A) svarende til førnævnte yderfag, og for at skabe symmetri og balance omkring midterpartiet, "låner" facadekompositionen et yderfag fra det mindste hus, således, at facadekompositionen bliver symmetrisk bestående af A+C+A.

NYBORGS KLASSICISME

Nyborgs ”knækkede hjørner”

Nyborg fik efter brandene 1796-97 ikke blot arkitekturen, men også byplanlægningen fra København.

Hverken i København eller Nyborg lykkedes det at bryde radikalt med de eksisterende gader. Men én ting fik begge byer: nye gadebredder og skråt afskårne gadehjørner (smigfag). Idéen om knækkede hjørner var opstået i København for at lette færdslen, bl.a. brandsprøjternes kørsel. Første gang, de blev brugt, var ved anlægget af den nye gade Kronprinsensgade fra Købmagergade til Pilestræde 1783-85, anlagt af hoftømrermester Johan Peter Boye Junge.

Efter storbranden 1795 fik Københavns stadsconductør

Rawert gennemført, at alle gader ligesom Kronprinsensgade skulle være 18 alen brede og have knækkede gadehjørner. Samtidig lykkedes det at gennemføre, at alt nyt byggeri ligesom ejendommene i Kronprinsensgade skulle bygges i grundmur. Det havde man også forsøgt efter den første storbrand i 1728, men da havde det måttet opgives på grund af de fattige tider. I Nyborg efter 1796-97 kunne det heller ikke lade sig gøre, men med puds og overkalkning i lyse farveholdninger kunne man dog i facaderne prøve at ligne København. Så med Harsdorff-stil, knækkede hjørner og lyse facader var det ikke underligt, at Nyborg blev kaldt for ”Lille København”.

Oversigt over udbredelsen af klassicistiske, senklassicistiske og nyklassicistiske facader i Nyborg bykerne.

Korsgade 4, "Den Rosenvinske Gård". Ildebrandshus med "knækkede hjørner" opført efter ildebranden 1797 af bygmester Johan Jacob Encke for købmand Peder Andersen Rosenvin. Foto: Hugo Matthiessen 1914.

Klassicisme, senklassicisme og nyklassicisme

Klassicisme havde sin storhedstid i Danmark fra slutningen af 1700-tallet til langt ind i 1800-tallet, hvor den blev afløst af historicisme og nationalromantik. Men i årene omkring 1. Verdenskrig genopdagede man klassicismen i reaktion mod de europæiske og romantiske stilarter og fandt tilbage til stilen o. 1800. Det skabte nyklassicismen. De klassicistiske huse i Nyborg falder i tre forskellige perioder:

Klassicismen

Klassicismen kom som nævnt til at præge de bydele, der blev genopført efter brandene 1796 og 1797. Stilen

var den københavnsk-harsdorffske med regelmæssige, lyse facader med klassiske pilastre, vinduesindfatninger, tandsnitgesimser og refendfugninger. En del af facaderne var af grundmur, pudset og malet – men var facaderne af bindingsværk, måtte man ved overpudsning eller overmaling forsøge at skjule bindingsværket, så det ikke forstyrrede den klassicistiske orden. Den ”store” klassicisme havde sit højdepunkt i årene omkring 1800. Efter statsbankerotten 1813 gik byggeriet overalt i stå, og først da tiderne bedredes efter 1830, begyndte byggeriet igen.

Se afsnit om klassicistiske stiltræk på side 13-16.

Kongegade 24 opført efter ildebranden 1797 i elegant klassicistisk stil med et lidt fremskudt midterfelt på tre vinduesfag delt af fire kannelerede pilastre øverst afsluttet med guirlander som kapitæler. Mod taget afsluttes facaden af en glat trukken gesims.

Senklassicismen

Senklassicismen var mere detaljerig. Forbilleder for stilen var bl.a. Friedrich Schinkels byggerier i Berlin, men i lige så høj grad Hamburg, hvis genopbyggede huse efter storbranden 1842 blev publiceret i et værk Hamburgs Neubau. Senklassicismens formsprog bestod som klassicismen af vandrette gesimser, vinduesindfatninger og refendfugninger, nu bare i større omfang og over hele facaden.

Årene fra 1835-1857 blev nogle de største byggeår i danmarkshistorien i kraft af de gode tider før og efter 1848. Det var nu, at mur for alvor blev finere end bindingsværk, og overalt i landet blev der grundlagt nye teglværker. I Nyborg blev især de gader, der havde overlevet brandene 1796-97 præget af byggeskikken o. 1850: I Vester- og Østervoldgade og Skippergade fik de små bindingsværkshuse murede facader, og det samme gjaldt en række af bindingsværkshusene fra efter brandene. I alle byer var der nu en eller flere muremestre, der forstod klassicismens grundprincipper og på egen hånd videreførte klassicismen i perioden.

Nogle håndværkere videreførte klassicismens regler med præcision, andre supplerede den med påhit, og andre igen erstattede regler og stringens med pragmatiske løsninger. Senklassicismen rummer således en bred vifte af forskellige stiltræk.

Efter 1850 blev byggeriet mere og mere præget af historicismen (se vejledningen Historicistiske facader) med dens inspiration fra historiske og europæiske stilarter. Ved siden af stilstrømninger som nygotik og nyrenæssance – og senere nationalromantik og nybarok var der dog hele tiden også en klassicistisk tradition. Mange af klassicismens typiske elementer var næsten identiske med den romersk-italienske renæssance i Firenze og Rom. Samtidig følte man i tiden, at nogle stilarter passede bedre til visse formål end andre. Nygotik og ”Christian 4.-stil” passede fx godt til rådhus, nygotik til fx kirker, missionshuse og stiftelser og florentinsk renæssance til banker. Men skulle bygningen signalere fornem soliditet, brugte man gerne den klassiske stil – sådan som man f.eks. ser det i den tidligere sparekasse, Torvet 4-6.

Se afsnit om senklassicistiske stiltræk på side 17-20.

Slotsgade ca. 1912 præget af grundmurede, senklassicistiske facader fra sidste halvdel af 1800-tallet. Den del af Slotsgade, der løber i forlængelse af Kongegade, undgik ildebrandene i 1796 og 1797, og her var alle facaderne af bindingsværk indtil 1857.

Nyklassicismen

Nyklassicismen, kom til at præge den skandinaviske og tyske arkitektur i tiden før og efter 1. Verdenskrig. I reaktion mod de historiske og internationale stilarter søgte man tilbage til klassicismen før 1850. Nyklassicismen opstod i kredsen af yngre arkitekter i København, bl.a. med genopdagelsen af C. F. Hansens arkitektur. I den nationale arkitekturhistorie fremhæves Carl Petersens Faaborg Museum fra 1912 sædvanligvis som landets første nyklassicistiske byggeri. Hvornår Nyborg fik sin første nyklassicistiske bygning er derimod

noget utydeligt. Her er overgangen fra senklassicismen til nyklassicismen ganske flydende, hvilket kommer til udtryk i bygninger fra omkring 1900 tegnet af byens toneangivende arkitekt August Colding. (Se side 21).

Ved siden af brugen af den gamle klassicismes pudsede facader blev nyklassicismen også kendetegnet ved brugen af de nationale røde og gule teglsten. Den robuste og nærmest vedligeholdelsesfrie teglstensfacade var blevet meget populær, og arkitekterne blev derfor nødsaget til at kombinere nyklassicismens delikate detaljer med teglstenens grove stofflighed.

Landporten efter ombygning 1914-15. Foto: Anne-Lise Reinsfelt.

Sideløbende med nyklassicismen kom der også i Danmark, som i mange europæiske lande, en søgen tilbage til den førindustrielle anonyme byggeskik på landet. Et forbillede blev bl.a. fundet i bygningstraditionen i de vestslesvigske marskegne. Samtidig iværksatte man en kampagne mod den moderne byggeskik med nye materialer og hjemmelavet historicistiske motiver, som man bl.a. så det i de nye stationsbyer. Resultatet var stiftelsen af foreningen Bedre Byggeskik i 1915, der skulle lære bygmestrene i by og land at bygge enkle huse i gammel dansk tradition: røde eller pudsede mure, tegltage, sprossevinduer osv.

”Bedre Byggeskik” var så at sige nyklassicismen for menigmand – og det blev faktisk en succes. I Nyborgs

nyere kvarterer ser man rækkerne af små danske mureremesterhuse i den danske tradition, fx ”Rødbyen”. Nyklassicismens dyrkelse af enkelhed og stramme linjer førte i slutningen af 1920’erne frem mod modernismen (funktionalismen), og de fleste nyklassicistiske arkitekter skiftede stil o. 1930.

Nyborgs store arkitekt under nyklassicismen var August Colding (1874-1941), hvis arkitektur fra omkring 1900 til op i 1920’erne var præget af fornem nyklassicisme, balancerende mellem nybarokken og ”Bedre Byggeskik”. (Mere om August Colding, se DIT HUS side 32).

Se afsnit om nyklassicistiske stiltræk på side 21-26.

Hjørneejendommen Nørregade 36, en af byens stateligste og smukkeste etageejendomme i fornem, nøgtern nyklassicisme kombineret med sprudlende nybarok i et afrundet hjørnefag med et indgangsparti omsluttet af sandstenspilastre med vaser. Ejendommen er opført 1914 af murermester A. Andersen og tømrermester C.F. Christensen med August Colding som arkitekt.

KLASSICISTISKE STILTRÆK

Nørregade 1 opført efter ildebranden 1797. Bogstaverne A-G markeret med rødt henviser til beskrivelsen af facadens komposition, helhed og detaljer.

Nørregade 1, Rasmus Møllers Gård

Efter ildebranden 1797 genopbyggede købmand Rasmus Møller sin købmandsgård med et forhus i en nøgtern og stringent klassicistisk stil med en symmetrisk opbygget, pudset og malet facade med en markant gavlkvist. Et værdigt domicil for en af byens mest driftigste købmænd, der havde mange skibe i søen og snart blev regnet blandt Fyns mest velhavende.

Af arkitekturkritikere er facaden med dens gavlkvist blevet beskrevet som lidt gammeldags set i forhold til den samtidige klassicisme i København. Her betragtede man

gavlkvistene som et levn fra byens store ildebrand i 1728 hørende til de såkaldte ”ildebrandhuse” fra den tid. Siden blev gavlkvistene umoderne i København.

I Nyborg gik man imod moden i København. Her blev gavlkvisten et typisk og ofte anvendt element i genopbygningen efter ildebrandene 1797.

Symmetri og taktfast rytme:

Facadens komposition følger strengt klassicismens ideal om symmetri, her symmetri om et midterparti flankeret af to ens sidepartier.

Stilelementer A-G:

A

Midterpartiet består af fire fag i tre etager, hvor øverste etage er en gavlkvist afsluttet med en trekantfronton med trukne gesimser. Midterpartiet springer en smule frem fra sidepartierne og kaldes en risalit.

Midterpartiets fire fag vinduer følger en taktfast rytme, ”pille-hul-pille-hul”, med ens vinduesbredde og ens pillebredde, og vinduerne i stueetagen har pudsede indfatninger.

Midterpartiets glatpudsede facade deles vandret af to trukne bånd, såkaldte kordongesimser, samt en frise med navnetrækket Rasmus Møllers Gaard efter byherren efter branden 1797.

B

Sidepartierne er af hensyn til symmetrien ens i hovedformen, skønt porten og hoveddøren på hver side af midterpartiet har forskellig bredde. Sidepartiernes vinduer følger en taktfast rytme på samme måde som vinduerne i midterpartiet.

C

Vinduerne proportioner, dvs. forholdet mellem bredde og højde, følger ofte det gyldne snit, tilnærmelsesvis som forholdet 5:8. Vindueshullerne er rektangulære med vandret overside, og vinduerne er placeret yderst i ydervæggen kun rykket få centimeter tilbage fra facadeflugten - en karakteristisk detalje, der sammen med den pudsede facades stofløshed bidrager til en oplevelse af lethed i de klassicistiske facader.

D

Taggesimserne i Nyborgs klassicisme er oftest som her i Nørregade 1 enten trukne gesimser, dvs. med en profileret profil trukket i puds, eller tandsnitsgesimser, hvor mursten lagt på tværs danner konsoller for gesimsen. Disse gesimstyper samt mange andre typer er nøje beskrevet i Slots- og Kulturstyrelsens informationsblade, se DIT HUS, side 34.

E

Rustikeringer, pudsede felter som markering af områder, der oprindeligt var af afgørende for bygningers stabilitet og derfor var opført af store stenblokke. Senere som her er rustikeringer blevet pudsede rustikeringer hyppigt anvendt i klassicistisk arkitektur.

F

Kordongesims, trukne gesimser i forskellige profileringer er ligesom taggesimser beskrevet af Slots- og Kulturstyrelsens informationsblade, se DIT HUS, side 34.

G

Refendfuget sokkel og underetage. Refendfuger består af vandrette render i pudsen, som over muråbninger bøjes ned som markering af stik eller buer. Refendfuger tjener til at give facadens underdel en visuel større tyngde i forhold til den glatpudsede overdel.

H

Slutstenen eller kilestenen. Den øverste og midterste sten i en

bue. Slutstenen er et yndet motiv i alle arkitekturperioden med rødder i den romerske antik og ofte fremhævet og gjort større end alle øvrige sten i buen. Fra sin oprindelse som slutstenen i buer opbygget af tilhuggede sten, har motivet udviklet sig til et ornament uden direkte tilknytning til den bagvedliggende konstruktion, og i perioder dekoreret på forskellig vis.

Her i Nørregade 1 er slutstenen som ornament blevet fremhævet i såvel buer som de vandrette stik over vinduerne.

Slutstenen i buen over porten.

Slutstenen i stikket over vinduerne.

Kongegade 12 opført efter ildebranden 1797. Bogstaverne A-F markeret med rødt henviser til beskrivelsen af facadens komposition, helhed og detaljer.

Kongegade 12, Johan Jacob Enckes Gård

Kongegade 12 er opført efter ildebranden 1797 af bygmester Johan Jacob Encke til sig selv.

Læs mere om Johan Jacob Encke i DIT HUS på side 31.

For en ambitiøs arkitekt og bygmester vil det at bygge for sig selv altid være anderledes end at bygge for fremmede. Alle sædvanlige hensyn til bygherrers behov og sociale status kan vige for ens egne, og huset i Kongegade 12 kan ses som Enckes helt personlige bidrag til klassicismen; ikke så afmålt som i Nørregade 1 men mere vidtfavnende i anvendelsen af såvel stilelementer som ornamenter.

Hvor Encke byggede for fremmede, holdt han sig tilsyneladende til den mere nøgterne klassicistiske stil. Vi ved med sikkerhed, at han byggede Korsgade 4 for købmand Peder Andersen Rosenvin; et fornemt hus med en nøgtern facade, der rummer flere af de samme detaljer, som findes i Nørregade 1.

Encke kunne derfor meget vel have opført Nørregade 1 lige som mange flere klassicistiske huse i Nyborg efter ildebrandene, men dokumentation herfor savnes.

Facaden i Kongegade 12 er symmetrisk opbygget på samme måde som i Nørregade 1 med et centralt midterparti, her tilføjet et fornøjeligt udvalg af stilelementer og ornamenter fra klassicismens skatkammer.

Stilelementer A-F:

A
Segmentgavl, segmentbuet fronton, formodentlig til minde om Enckes arbejder på Juelsberg med G.D. Tschierske som bygmester.

B
Ovalt medaljon med guirlander.

C
Joniske pilastre med kanneleringer.

D
Vinduesparti med segmentfronton.

E
Vinduesparti på balustrade.

F
Vinduesparti med guirlander.

Foto: Anne-Lise Reinsfelt, 2024.

SENKLASSICISTISKE STILTRÆK

Slotsgade 13, 2022.

Senklassicistiske stiltræk i Slotsgade 13

Slotsgade 13 fik i 1887 en ny senklassicistisk facade opført uden på en eksisterende bindingsværksfacade.

I forhold til den tidligere klassicisme har facaden fået

større dybde, ingen taktfast rytme, og vindueshullerne er ikke overalt skarptskårne. Se kommentarerne til litra A-E på næste side.

Stilelementer A-E:

A

"Svævende" murpille. Et brud med det klassicistiske princip om, at murpiller altid skulle føres helt til fundament i en taktfast rytme.

B

Dybde i facaden. I modsætning til klassicismens ret flade facader med små tilbagerykninger af vinduer i forhold til facadeflugten tilførte senklassicisme ofte facaderne en større dybde som her med anvendelse af blændinger.

C

Ørelisen. Et lån fra rokokoen og sikkert inspireret af Dronningegårdens rokokofacade tegnet af Nicolai Eigtved.

D

Fladbuestik. En afspejling af byggeteknikken og den bærende konstruktion hvor en flad bue af teglsten fører lasten fra det overliggende murværk ud til de bærende piller. Den slags synliggørelse af konstruktioner, uanset om de var af tegl eller træ i bindingsværk, havde ingen plads i klassicismen, hvis ordensprincipper alene var baseret på abstrakt geometri, hvor vindueshuller oftest var rektangulære og skarptskårne.

E

Vinduer i forskellige bredder. Et brud med klassicismens regler om ensartede vinduer og murpiller i en taktfast rytme.

F

For hele perioden frem til modernismens gennembrud i 1930'erne skulle alle hoveddøre fremstå symmetriske. Her er døren en dobbeltdør bestående af en smal dør til venstre, og en bred dør til højre. Den smalle dør er den "stående" dør fastholdt af skudrigler. Og den brede er den "gående" dør, den normale indgangsdør. Den brede dør er opdelt på en sådan måde, at hele dørpartiet fremstår symmetrisk.

En gade domineret af senklassicistiske facader. Skippergade 2-22 opført 1855-1893 (bortset fra nr. 8 opført 1983).

Senklassicistiske stiltræk i Skippergade

Skippergade blev i perioden fra 1855 til 1893 forvandlet fra lave bindingsværkshuse til de nuværende med grundmurede facader i overvejende senklassicistisk stil, pudset og malet i klassicismens farver. Trods stor variation i facadekompositioner og detaljer danner den krumme facaderække et homogent bymiljø af høj bevaringsværdi og gør Skippergade til en af byens mest

maleriske.

Indtil midten af 1800-tallet bestod de tolv huse i rækken Skippergade 2 - 24 af bindingsværk, alle i én etage undtagen Skippergade 20, som var i to etager. I tiden inden var byen som resten af landet ramt af finanskrisen efter statsbankerotten i 1813. Her i Nyborg stod byggeriet stille indtil begyndelsen af 1840'erne, og derefter begyndte der at ske forvandlinger, også i Skippergade.

*Skippergade 20 med en overdådig, historicistisk facade fra 1893.
Se HISTORICISTISKE FACADER.*

I 1855 blev facaden i Skippergade 18 som den første udskiftet fra bindingsværk til grundmur, og snart fulgte de andre efter. I 1893 kom turen til Skippergade 20, men da var senklassicismen trængt i baggrunden af historicismen, og bindingsværksfacaden i Skippergade 20 blev derfor udskiftet til grundmur af røde teglsten i historicistisk stil, rigt udsmykket med pudsede og

Skippergade 18 med en typisk senklassicistisk facade fra 1855 bestående af malet grundmur delt af en kordongesims og med fladbuestik over muråbninger.

malede bånd, pilastre, vinduesindfatninger m.v. - et sandt festfyrværkeri.

Skippergades krumme forløb afspejler byens oprindelige grænse mod fjorden. Med Christian 3.'s anlæg af Nyenstad i 1550'erne blev denne grænse til en kanal, Rosenbækken, og langs østsiden af denne kanal opstod Skippergade.

NYKLASSICISTISKE STILTRÆK

Torvet 4-6 med senklassicistisk/nyklassicistisk facade fra 1898. Arkitekt A. Colding.

Torvet 4-6 i 1886.

Arkitekt August Coldings nyklassicisme og nybarok

Som ung og nystartet arkitekt i Nyborg stod han for ombygningen af Torvet 4-6 for Sparekassen for Nyborg By og Omegn og udformningen af dens nye facade i klassicistisk stil ud mod Torvet. Colding var kun 25 år gammel, da den imponerende facade i 1898 stod færdig. Det var før de romantiske, småsprossede vinduer kom på tale.

Colding var jævnligt med blandt udstillerne på Charlottenborgs Forårsudstillinger og må have været engageret i samtidens diskussioner om stilarter, herunder nationalromantikken 1890-1910. Her har han øjensynligt delt anskuelse og holdninger med en af de toneangivende

Vejerboden, Vesterhavnen 2, mellem senklassicisme, nyklassicisme og Bedre Byggekik, opført 1902. Arkitekt A. Colding.

arkitekter, Ulrik Plesner (1861-1933), og også delt hans forkærlighed for de romantiske, hvide, småsprossede vinduer, som dukker op i Coldings projekter efter 1900. Blandt dem den nybarokke villa, Dronningens 15, opført år 1900 og Vejerboden, Vesterhavnen 2, en nyklassicistisk perle opført 1902. I 1915 stod Colding for ombygningen af Landportens overbygning med en typisk nyklassicistisk facade med hvide, småsprossede vinduer og midterparti indrammet af lisener og trekantfronton.

Colding havde et godt øje til klassicismen og befandt sig tydeligvis godt i den nyklassicistiske periode.

Dronningensvej 15, nybarok opført år 1900; arkitekt: A. Colding.

Ting- og Arresthuset i Stendamsgade 9 ved indvielsen i 1920. Arkitekt A. Colding.

Nyklassicismen i Stendamsgade 9

August Colding stod for opførelsen af Nyborgs nyklassicistiske Ting- og Arresthus i Stendamsgade 9 indviet 1920.

Som i klassicismen er bygningen udformet med en stramt symmetrisk facade med ensartede vinduer og murpiller i en taktfast rytme.

Huset har helvalmet tegltag, og midterpartiet er her

tilbagerykket med en hoveddør indrammet af joniske søjler og trekantfronton.

Vinduerne skulle nu være småsprossede og hvidmalede, således at de tynde sprosser stod tydeligt frem i forhold til det mørke glas. Desuden er vinduesindfatningerne af hvidmalet træ.

Disse hvide, småsprossede vinduer blev kendetegnende for nyklassicismen, ikke kun i Nyborg, men landet over.

Hovedindgangen indrammet af joniske søjler og trekantfronton.

Formodentlig både som udtryk for nationalromantik, og som udtryk for den oprindelige klassicisme fra tiden før 1800.

Samtidig hermed kom opfindelsen af det trukne glas, og vinduesglas i store formater blev dermed væsentlig billigere end før. Anvendelsen af småsprossede vinduer var således ikke længe økonomisk begrundet, tværtimod. Hvor der før har været præstige forbundet med anvendelse af vinduer med store og kostbare ruder uden sprosser, var det med nyklassicismen blevet omvendt.

Husets facader blev ikke pudset og malet lige som de klassicistiske. Facaderne blev af blankt murværk i rødt tegl, og det var noget byens politikere bestemte. Det

handlede om, at facader helst skulle være vedligeholdelsesfrie.

Colding havde i samråd med Justitsministeriets byggesagkyndige konsulent, arkitekt Warming, foreslået, at facaderne skulle opføres af gule mursten, der efterfølgende blev påført en vedligeholdelsesfri tyndpuds, en filtsning i en let rødbrun farve, der kunne få det nye til at falde kønt og roligt ind i det gamle kvarter.

Byrådet stemte uanfægtet for den robuste og vedligeholdelsesfrie røde teglsten, der var blevet populær i Nyborg og efterhånden fortrængte mere og mere af byens lyse klassicisme.

Nørrevold Apotek, Nørrevoldgade 58, omkring 1943 inden facaden blev ombygget. Arkitekt A. Colding.

Nyklassicisme i Nørrevoldgade 58

I 1925 forestod August Colding opførelsen af Nørrevold Apoteks nyklassicistiske bygning i Nørrevoldgade 58.

Facadekompositionen følger klassicismens regler om symmetri og taktfast rytme med et centralt og fremskudt midterparti med gavlkvist svarende til facaden i Nørregade 1.

Indgangspartierne er placeret yderst i facaden, og til højre var der indgang til apoteket, hvortil der var isat to vinduer med helrude; et bemærkelsesværdigt brud på stilarten, der næppe var sket efter arkitektens ønske. Ej heller blev vinduerne så småsprossede som sædvanligt i nyklassicismen.

Facaden blev opført i blankt murværk af gule teglsten, hvilket var en udfordring for tilpasningen af klassicismens former og detaljer, som grundlæggende var frigjort fra konstruktive hensyn. Klassicismen var alene forpligtet på abstrakte ordensprincipper. Ved sammenligning med klassicismens pudsede og malede facader side 13-16, drukner klassicismens detaljer lidt i teglstenenes kraftige stoflighed.

Nyklassicismen i blankt murværk, såvel i Stendamsgade 9 som her i Nørrevoldgade 58 tilførte byen nye kvaliteter, men var samtidig med til at fortrænge byens lyse klassicisme.

Facaderne 2022.

Tandsnitsgesimser ved gavltrekant.

Vinduesindfatning med fronton og slutsten.

Stik med fremhævet slutsten over vinduer.

